

Sevgi və pərəstiş dolu al-qışlar, təriflər, təltiflər... Sənətkara bütün mükafatlar, fəxri adlar verildi. Layiq görüldüyü SSRİ Xalq artisti, "Stalin" mükafatı, "Lenin" ordeni (iki dəfə) isə dövrünün ən yüksək təltifləri hesab olunurdu. Ancaq o, bənzərsiz səsinə görə, qeyri-rəsmi də olsa, birinci fəxri adını, ilk mükafatını hələ uşaq ikən doğma şəhəri Şuşada almışdı...

Şuşanın səsinə dünyaya çatdıran Bülbul

Sənətdə ilk sınağı

Onda səkkiz yaşındaydı. Uşaqlıq çağlarının qayğısız günlərini yaşayırdı. 1897-ci il iyunun 22-də Şuşa yaxınlığında, Xan bağında dünyaya göz açan Murtuza Məşədi Rza oğlu Məmmədov təbiəti gözəl, insanları istedadlı bir məkanda böyüyürdü. Şuşanın musiqi mühiti onu da öz təsirinə salırdı. Qarabağın adlı-sanlı xanəndələrinin ifasında dinləyib sevdiyi Azərbaycan muğamları, xalq mahnıları dilinin əzbəriydi. İlk dinləyiciləri, pərəstişkarları hələ ki həmyaşıdları olurdu. Tez-tez onların təki-di, xahişi ilə oxuyurdu.

Şuşa toyları o zamanlar əsl sənət meydanına çevrilirdi. Şuşalılar məşhur xanəndələrin ustalıqla ifa etdikləri muğamları, xalq mahnılarını heyranlıqla dinləyirdilər. Hətta balaca sakinlər də belə məclisləri həsrətlə, həyəcanla gözləyirdilər. O gün Şuşada yenə toy-büsat vardı. Murtuza məclisdə olanları yaxşı görmək üçün yaşıdları ilə birlikdə yaxınlıqdakı iri tut ağacının şaxələnmiş budaqları arasında özünə yer seçdi. Məclis başladı. Bu zaman ustad xanəndələrdən biri muğamdan-muğama keçid edir, hamı susub onu dinləyirdi. Sanki balaca Murtuzanın ürəyi köksünə sığmırdı. Yaşıdları da bir yandan onu ürəkləndirirdilər: "Sən də oxu", - deyirdilər. Murtuza oxumağa başladı. Artıq onun üçün nə zaman, nə də məkan vardı. Xanəndənin də susub toy əhli ilə birgə onu dinlədiyindən xəbərsiz idi. Bir də gördü ki, toybəyi özündən çıxıb. Ağacdən düşüb qaçmaq istədi. Ancaq imkan vermədilər. Xanəndə onu yanına çağıraraq dedi: "Bu ki, əsl bülbüldür". Murtuza bu dəfə xanəndənin istəyi ilə bütün toy iştirakçılarının qarşısında oxudu.

Azərbaycan muğamlarını, Azərbaycan xalq musiqisini dərindən, bütün incəliklərinə qədər bilənlərin yaşadığı Şuşada tanınmaq asan məsələ deyildi. Balaca Murtuza həmin gecə toy məclisindəki ifası ilə şuşalı musiqisəvərlər qarşısında sanki sənət imtahanı verdi və sınaqdan uğurla keçərək istedadını təsdiqlədi. İlk dəfə o məclisdə alqışlandı. Və həmin gündən öz adı unuduldu. O, Şuşanın, sonralar isə Azərbaycanın Bülbulü oldu.

İlk təhsilini Şuşada mollaxanada aldı. 1909-cu ildə Gəncəyə köçdü. Gənc xanəndə

şöhrətlənməyə başladı. 1911-ci ildə ictimai yığıncaqlar keçirilən yay binasında çıxış etmək üçün Tiflisə dəvət olundu. 1916-cı ildən səhnə fəaliyyətinə başladı.

1920-ci ildə "Əsl və Kərəm" muğam operasında baş rolunu ifa etmək üçün Bakıya, Opera Teatrına dəvət edildi. Kərəm rolunu isə opera səhnəsində ilk yaradıcılıq uğurunu qazandı. Səhnəyə çıxdığı ilk tamaşadan ifası ilə fərqlənə bildi. Onu gördülər, tanıdılar və sevdilər.

Bülbul 1920-ci ildən Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrının (o zaman ki Birləşmiş Dövlət Teatrı Opera truppası) solisti oldu. Üzeyir bəy Hacıbəylinin "Leyli və Məcnun" (İbn Səlam), "Əsl və Kərəm" (Kərəm), Zülfüqar Hacıbəyovun "Aşıq Qərib" (Qərib) operalarında rol aldı.

Vokal üzrə təhsil alan ilk azərbaycanlı tələbə və ilk professor

1921-ci ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasına daxil olan Bülbul həmin ali məktəbdə vokal üzrə təhsil alan ilk azərbaycanlı tələbə idi. 1927-ci ildə konservatoriyanı müvəffəqiyyətlə bitirdi. Vokal bacarığını təkmilləşdirmək üçün Azərbaycan hökumətinin qərarı ilə İtaliyaya, Milan Konservatoriyasında təhsilini davam etdirməyə getdi.

1931-ci ildə təhsilini tamamlayıb Bakıya döndü. Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında dərs deməyə başladı. Bir il sonra - 1932-ci ildə Bülbulün təşəbbüsü ilə yaradılan Azərbaycan Dövlət Konservatoriyası nəzdində Elmi-Tədqiqat Musiqi Kabinetində musiqi folklorumuzun ən yaxşı nümunələrinin toplanması, tətbiqi, tədrisi ilə məşğul oldu. Qara Qarayev xatırlayırdı: "Elmi-tədqiqat kabinetinin rəhbəri Bülbul məni xalq musiqisi üzrə işləməyə cəlb etdi. Mən aşıq yaradıcılığını, muğamları, xalq mahnılarını və oyun havalarını fonovaliklərə yazıb onların üzərində işləyirdim. Şəki şəhərində ekspedisiyada olduğum zaman bir sıra qeydlər etmişdim. Bu səfərin nəticəsi çox əhəmiyyətli oldu. Çünki mənim eşitdiyim xalq mahnılarından biri Rəsul Rzanın sözlərinə yazılmış "Könül mahnısı" kanta-

tamın əsasını təşkil etdi. Bu əsərin yüksək bədii dəyərə malik olması onun ən kiçik detallarına qədər Azərbaycan xalq musiqisi ilə bağlılığından irəli gəlirdi".

Bəstəkarların yaradıcılığında əhəmiyyətli rol oynayan Elmi-Tədqiqat Musiqi Kabinetinin bazası əsasında sonralar Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının İncəsənət və Memarlıq İnstitutu yaradıldı.

1933-cü ildə Bülbul pianoçular, skripkaçılar, violonçel ifaçıları və vokalçıların Birinci Ümumittifaq Moskva Müsabiqəsində iştirak etdi və ilk azərbaycanlı laureat oldu.

O, opera studiyasının, səsyazma kabinetinin, not nəşriyyatının yaradılması, istedadların üzə çıxarılması üçün Azərbaycanda I Musiqi Olimpiadasının çağırılması, musiqişünaslığa vahid rəhbərliyi təmin etmək məqsədilə SSRİ-nin ən məşhur musiqişünaslarının geniş müşavirəsinin keçirilməsinin təşəbbüsçüsü və təşkilat-

çısı oldu. Bülbul milli musiqi mədəniyyətini inkişafında xidmətlərinə görə 1935-ci ildə Əməkdar artist adına layiq görüldü.

Müğənninin repertuarı olduqca zəngin idi. O, Azərbaycan xalq mahnılarını, ariyaları, dünya və Azərbaycan klassik əsərlərini, opera səhnəsində müxtəlif xarakterli, rəngarəng rolları ustalıqla ifa edirdi. "Koroğlu" operasında Koroğlu rolunu isə Bülbulün yaradıcılıq zirvəsi oldu. 1938-ci il aprelin 5-də Moskvada keçirilən Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti ionicünüyü də "Koroğlu" operası ilə açıldı. İlk andan Bülbul tamaşaçıları öz ifası ilə heyran qoydu. Moskva mətbuatında onun çıxışından bəhs edən məqalələr dərc olundu. Həmin il Bülbul opera sənətinin inkişafı sahəsində görkəmli fəaliyyətinə görə SSRİ Xalq artisti adına layiq görüldü.

Onun adı Azərbaycan musiqi tarixinə həm də simfonik muğamların yaradılmasının təşəbbüskarı və iştirakçısı kimi yazıldı. Fikrət Əmirovun "Şur" və "Kürd-ovşarı" simfonik muğamları Bülbulün təşəbbüsü ilə yarandı. Müəllif Bülbulə ünvanladığı "Şur" və "Kürd-ovşarı" partituralarının üzərində qeyd etdi: "Mən Bülbulə iri simfonik əsərlərin yeni forması - simfonik muğamların yaranmasına görə borcluyam". Bu simfonik muğamlardan sonra Niyazi "Rast", Süleyman Ələsgərov "Bayatı-Şiraz" simfonik muğamlarını bəstələdilər.

1938-ci ildən ömrünün sonunadək Azərbaycan SSR Ali Sovetinə bütün çağırışlarda deputat seçilən Bülbul seçicilərinə əlindən gəldiyi qədər kömək göstərir, xahişlərini, şikayətlərini əlaqədar təşkilatlara, məsul şəxslərə çatdırır, sonra məsələni diqqətdə saxlayır, həll edilib-edilmədiyi ilə maraqlanır.

1941-ci ildə İkinci Dünya müharibəsi başlayandan Bülbul döyüş bölgələrində, arxa cəbhədə, hospitallarda, çağırış məntəqələrində çıxış edir, insanları qələbəyə ruhlandırır.

1950-ci ildə o, uzun illik zəhmətinə, konsert fəaliyyətinə görə "Stalin" mükafatı ilə təltifləndi.

"Sənsiz", "Sevgili canan", "Ölkəm", "Seğah təsnifləri", "Xumar oldum", "Süsən sünbül", "Yaxanı düymələ", "Qara gözlər", "Çal-oyna" romans, təsnif və xalq mahnıları Bülbu-

lün avazında könüllərə yol tapdı. Deyirlər ki, Bülbul dahi bəstəkar Üzeyir bəy Hacıbəylinin cənazəsi önündə onun "Sənsiz" romansını müşayiətsiz, elə yanıqlı oxuyub ki, ifası Azərbaycanın ozamankı rəhbəri Mircəfər Bağırovu da ağladıb.

Azərbaycanın zəngin musiqi xəzinəsinin dərindən öyrənilməsində onun xidmətləri böyük oldu. Konservatoriyada vokal üzrə ilk azərbaycanlı professor olan Bülbul istedadlı müğənniləri yetişdirdi. Görkəmli rus bəstəkəri Dmitri Şostakoviç bildirirdi: "Bülbul yerli bəstəkarların opera və romanslarının geniş təbliği üçün nələr etmir! Sözsüz, Azərbaycan bəstəkarları bu baxımdan daha münasib şəraitdə yaşayırlar".

İllər öncə Bülbulün həyat yoldaşı Adilə xanım bizimlə söhbətində demişdi: "Bülbul təkliyi sevmirdi. Evimiz həmişə qonaqla dolu olurdu. Akademik Yusif Məmmədəliyev, Məmməd Səid Ordubadi, Qara Qarayev, Niyazi, Fikrət Əmirov, Rəşid Behbudov, Tofiq Quliyev, Süleyman Ələsgərov və o illərin bir sıra görkəmli şəxsiyyətləri evimizin əziz qonaqları olardılar. Gənc bəstəkarlar üçün də qapımız həmişə açıq idi. Bakıda qonaq olan dünyanın ən məşhur sənət adamları da mütləq bizim evə gələrdilər". Adilə xanım Bülbulün düzgünlüyü sevdiyini və yalanı bağışlamadığını deyirdi: "Bülbul dostluqda möhkəm idi. Kiminlə dostluğu kəsirdisə, demək, orada yalan axtarmaq lazımdı".

Bülbul qastrol səfərlərinə gedər, bəzən də istirahət üçün müxtəlif ölkələrə səyahət edər. Ancaq Şuşa onun üçün dünyanın ən gözəl məkanı idi. Bitib-tükənməyən işlərinin arasında Şuşaya getməyə həmişə vaxt tapırdı. Adilə xanım xatırlayırdı ki, Bülbul ölümündən bir az əvvəl də Şuşaya baş çəkib. O, 1961-ci il sentyabrın 26-da vəfat etdi. Bülbul yalnız ifasında lentə alınmış bənzərsiz mahnıların yaddaşlarında qalmadı, o həm də məktəb yaratdı. Gənc müğənnilər bu məktəbdən təkcə ifaçılıq sənətini deyil, səhnə mədəniyyətini, tamaşaçıya hörmət etməyi də öyrənə bilərlər.

1982-ci ildə Şuşada və 1983-cü ildə Bakıda Bülbulün memorial ev-muzeyi açıldı. Bakıda onun adını daşıyan prospekt var. Müğənninin adını daşıyan musiqi məktəbi uzun illərdir ki, fəaliyyət göstərir.

1992-ci ildə Şuşa erməni təcavüzkarları tərəfindən işğal olundu. Dini, tarixi, mədəni abidələrimiz düşmənlər tərəfindən məhv edildi. Bülbulün Şuşada dünyaya gəldiyi, uşaqlıq illərini keçirdiyi, 1982-ci ildən ev-muzeyi kimi fəaliyyət göstərən ata ocağı qarət olundu, dağıdıldı. Erməni vandallarının güllələdiyi üç abidədən biri də Bülbulün büstü idi.

Şuşa şəhəri də daxil olmaqla ərazilərimizin iyirmi faizi otuz ilə yaxın erməni istilasına məruz qaldı. 2020-ci ildə Vətən müharibəsində Müzəffər Azərbaycan Ordusu Ermənistan silahlı qüvvələrini məğlub edərək torpaqlarımızdan qovdu. Ata yurdu, doğma evi, ocağı düşmənlərdən geri alınanda Bülbulün də ruhu rahatlıq tapdı.

Ötən il avqustun 29-da Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafında böyük xidmətlər göstərmiş, professional vokal məktəbinin təşəkkülü və təkamülündə mühüm rol oynamış Xalq artisti Bülbulün Şuşa şəhərindəki ev-muzeyinin bərpa işlərindən sonra açılışı oldu. Prezident İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva açılış mərasimində iştirak etdilər.

Ev-muzeyinin həyatında Bülbulün yeni hazırlanan büstü ucaldıldı. Artıq Şuşa öz azad günlərini yaşayır. Bülbul kimi böyük sənətkarlar yetişdirən bu şəhər yenidən Azərbaycannın musiqi beşiyinə çevrilir...

Zöhrə FƏRƏCOVA,
"Azərbaycan"